

Братівник О.П.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ГРОМАДЯНАМ ЗДІЙСНЕННЮ ВИБОРЧОГО ТА РЕФЕРЕНДНОГО ПРАВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ ТА СНД

УДК 342.8:343.415

Постановка проблеми. Розбудова правової та демократичної держави є найважливішим напрямком розвитку українського суспільства, у процесі якого спостерігаємо чимало позитивних зрушень - створені умови для розвитку економіки на ринкових засадах господарювання, запроваджені демократичні процедури функціонування владних структур, прийнято чимало законодавчих актів у відповідності до міжнародних стандартів. При цьому подальший економічний та соціальний розвиток уявляється вельми складним явищем без фундаменту політичної стабільності у вигляді легітимних демократичних виборів та референдуму [1, с. 257].

Однак сучасна кримінальна ситуація в країні наочно засвідчує той факт, що протидія уповноваженими державою суб'єктами злочинним посяганням на виборчі та референдні права громадян вимагає бути більш ефективною. Статистичні дані Генеральної прокуратури засвідчують наступну динаміку злочинності, пов'язаної з порушенням виборчих прав: у 2012 та 2014 рр. кількість виборчих деліктів зменшилась до 8 і 22 випадків, причому злочини, передбачені ст. 158-160 КК України, не були зареєстровані взагалі. У 2015 році обліковано 184 кримінальних правопорушення, з них 36- по яких провадження направлені до суду із обвинувальним актом. Враховуючи високу латентність «виборчої» злочинності, проблеми кваліфікації та розслідування виборчих злочинів органами кримінальної юстиції, проходимо до висновку,

що реальна їх кількість є набагато вищою, ніж офіційно визначена [2].

Конституція України гарантує громадянам право брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. При цьому державою забезпечується проведення цих процесів за допомогою необхідних засобів, у тому числі й кримінально-правових – у статтях 157–160 КК України передбачено відповідальність за виборчі злочини [3, с. 95]. Подальше удосконалення норм кримінального законодавства у частині відповідальності за виборчі делікти безумовно актуалізує питання вивчення аналогічного зарубіжного досвіду, на предмет його подальшого запозичення чи відмови, після критичного аналізу і переосмислення.

Аналіз останніх праць. Загальні моменти кримінальної відповідальності за виборчі / референдні злочини розкриті у роботах таких науковців, як: І. О. Зінченко, С. Я. Лихова, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, В. П. Тихий, М. І. Хавронюк та ін. Більш предметно підійшли до означеної проблематики у своїх працях Л.П. Медіна (зокрема, здійснено порівняльне дослідження виборчого законодавства Швеції, Швейцарії, Греції, РФ, Білорусь та інших країн); С.В. Красноголовець (проведений порівняльно-правовий аналіз інституту кримінальної відповідальності за порушення виборчих та референдних прав громадян за законодавством окремих держав Центральної Європи). При цьому ще чимало як теоретичних, так і практичних моментів й надалі продовжують залишатися розкритими недостатньо, що і зумовило необхідність здійснення даного дослідження.

Метою статті виступає аналіз досвіду кримінально-правової охорони виборчих та референдних прав окремих держав Європи та СНД, а також здійснення науково-практичного аналізу поняття охорони й захисту виборчих прав громадян та з'ясування сенсу застосування цих термінів у публічному законодавстві.

Зарубіжний досвід правового регулювання кримінальної відповідальності за перешкоджання громадянам приймати участь у таких формах безпосередньої демократії, як вибори та референ-

дум, посприяє кращому розумінню сутності та змісту положень КК України, у яких втілена кримінально правова охорона виборчих та референдних прав громадян, дасть можливість проаналізувати їх на предмет недосконалості та запропонувати шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правова система будь-якої демократичної країни передбачає як інститут виборчих прав громадян, так і можливість його кримінально-правового захисту оскільки практично на кожній стадії виборчого процесу існує можливість конфліктів між його учасниками, що обумовлені як зіткненням їх інтересів, так і допущенням суттєвих помилок і зловживань. У КК багатьох зарубіжних держав (хоча і не в усіх) містяться норми, що передбачають кримінальну відповідальність за порушення виборчого та референтного права громадян.

КК Російської Федерації містить у своєму складі ст. 141, «Перешкоджання здійсненню виборчих прав або права роботі виборчої комісії». Відповідно до її конструкції, кримінальна відповідальність наступає за перешкоджання вільному здійсненню громадянином своїх виборчих прав або права на участь у референдумі, порушення таємниці голосування, а також перешкоджання роботі виборчої комісії, комісії референдуму або діяльності члена виборчої комісії, комісії референдуму, пов'язаної із виконання ними своїх обов'язків.

Санкція в ст. 141 КК РФ передбачена у вигляді штрафу до сорока тисяч рублів чи у розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до трьох місяців, або у вигляді обов'язкових робіт на строк від ста двадцяти до ста восьмидесяти годин або виправних робіт на строк до одного року. В ч. 2 ст. 141 КК РФ передбачені в якості кваліфікуючих обставин: а) підкуп, обман, примус, застосування насильства або погроза його застосування; б) спеціальний суб'єкт – особа, яка використовує своє службове положення; в) група осіб за попереднім зговором або організована група осіб. Покарання за кваліфіковані види злочинів теж змінилося: штраф у розмірі до двохсот тисяч рублів або в розмірі заробітної плати чи іншого доходу засудженого за період до вісімнадцяти місяців, або виправні роботи на строк від одного року до

двох років, або арешт на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до п'яти років [4].

Норми Кримінального закону Латвії про злочини проти виборчих прав та права брати участь у народному голосуванні розміщені у IX главі «Злочини проти людства, миру, військові злочини, геноцид». Злочини аналізованої групи містяться серед таких деліктів, як тероризм, геноцид, що свідчить про надзвичайно велике значення захисту державою політичних прав своїх громадян. Всього у Кримінальному законі Латвійської Республіки передбачено три склади злочинів проти виборчих та референдних прав. Як і в Україні, перелік способів вчинення перешкоджання здійсненню виборчого права та права брати участь у референдумі є відкритим. Особливістю Кримінального закону Латвійської Республіки є те, що злочинні діяння поділяються на проступки та злочини. Злочинні діяння проти виборчих прав та референдних прав відносяться до менш тяжких злочинів, оскільки позбавлення волі за них передбачене на строк не більше п'яти років.

До злочинів проти виборчих та референдних прав громадян Литовської Республіки КК відносить «Перешкоджання здійсненню виборчих прав або права брати участь у референдумі» (ст. 172 КК Литовської Республіки). Кримінальній відповідальності за цією статтею підлягає особа, яка, шляхом застосування психічного насильства, підкупу, обману, перешкоджає громадянину Литовської Республіки реалізувати право на вибори, бути обраному або прийняти участь у референдумі [5].

КК Республіки Болгарія, у Главі III «Злочини проти політичних прав громадян», містить шість статей, у яких передбачено відповідальність за злочини проти виборчих та референдних прав громадян Республіки Болгарія. У ст.168б окремо не вказано про захист права на участь у референдумі, але ця норма містить більш широкий за змістом термінологічний зворот «конституційні політичні права», ст.169в містить у диспозиції тільки кваліфікований різновид злочинів, основні склади яких передбачені у диспозиціях ст. 169а та 169б. Взагалі КК Республіки Болгарія має суттєві відмінності в побудові кримінально – правових приписів, що, пояснюється традиціями правової системи цієї країни [6].

Ст. 8 КК Швеції містить два склади злочинів, один з яких стосується незаконної діяльності під час проведення виборів. Під нею законодавець розуміє діяльність особи, яка під час виборів на публічну посаду або у зв'язку із іншою реалізацією виборчого права з публічних питань намагається перешкодити голосуванню або втрутитися в його результати, або іншим чином незаконно вплинути на голосування. Цей злочин є тяжким, якщо він вчинений із застосуванням насильства або пов'язаний із зловживанням посадовим становищем. У ч. III ст. 8 КК Швеції передбачена кримінальна відповідальність за інший склад злочину – отримання незаконної винагороди за голосування. Під такими діями законодавець розуміє поведінку особи, яка отримує, приймає обіцяне або вимагає отримання неправомірної винагороди за голосування певним чином або за утримання від голосування, при умові, що цей злочин не є отриманням хабара (у тексті ст. 8 КК Швеції вжито узагальнюючий термін – хабарництво). Хоча у тексті самого КК не міститься окреме роз'яснення, очевидно, що йде мова про суб'єкта даного злочину, який не є посадовою особою. Такий висновок можна зробити, виходячи із системного тлумачення статті 7 цієї ж глави, що передбачає кримінальну відповідальність за хабарництво (дослівно – “особа, яка дає, обіцяє або пропонує хабар чи іншу незаконну винагороду службовцю або іншій особі, вказаній статті 2 Глави 20 за здійснення офіційних обов'язків, повинна бути притягнена до відповідальності за хабарництво”), а у статті 9 цієї ж глави передбачається кримінальна відповідальність особи, яка без належного дозволу намагається отримати інформацію, що, у зв'язку із здійсненням виборчого права, повинна утримуватися таємно. Ці діяння законодавець називає “порушенням таємниці голосування” (однією із особливостей КК Швеції є те, що статті назви не мають, назва складу злочину міститься після описання його ознак і перед санкцією, виділена іншим шрифтом). Цими трьома складами вичерпується перелік злочинів проти виборчих прав громадян Швеції [7, с. 39-41].

КК Швейцарії є надзвичайно цікавим нормативним актом, з огляду на об'єднання у одному кодексі норм кримінального, виконавчого права і кримінального процесу та історію його при-

йняття. З моменту його прийняття у 1937 році до тексту Загальної частини вносилися лише незначні зміни. Це свідчить про те, що проект швейцарського КК, розроблений професором Карлом Штольцем ще у 1893 році, був надзвичайно досконалим і значно випереджав розвиток кримінально-правової думки того часу. По-третє, в силу історичного розвитку представницької демократії, ця країна є найбільш “спокійною” із всіх країн Європи. Будучи протягом довгого часу нейтральною країною, вона уникла революційних потрясінь, які не обійшли жодну країну Європи, і це дозволило розвинутися особливій повазі до ідей прав людини та їх захисту, зокрема у кримінальному законодавстві. Всі протиправні діяння за КК Швейцарії поділяються на злочини і проступки. Злочинами є злочинні діяння, які караються каторжною тюрмою. Проступками є злочинні діяння, найтяжчим покаранням за які визначене тюрмне ув’язнення.

Не ставлячи своїм завданням аналіз Загальної частини КК Швейцарії та її основних інститутів, зауважимо, що злочинні діяння проти волі народу (розділ чотирнадцятий другої книги) мають характер проступків. Цей розділ складається з 6 глав, у яких передбачені склади проступків проти виборчих прав громадян. Відповідно до ст. 279 КК Швейцарії “Порушення і перешкоджання виборам і голосуванню”, кримінальній відповідальності підлягає особа, яка перешкоджає діяльності або порушує роботу зборів, виборів або голосування, встановлених Конституцією або законодавством, застосовуючи при цьому насильство чи погрожуючи його застосуванням. Відповідно до цієї статті, кримінальна відповідальність передбачена за перешкоджання діяльності або порушення роботи по збору або передачі підписів для референдуму або іншої ініціативи. Спосіб вчинення також насильницький.

Ст. 281 КК Швейцарії передбачає кримінальну відповідальність за підкуп на виборах, під яким законодавець розуміє пропонування подарунка або іншої матеріальної вигоди особі з метою примусити її або не брати участі у виборах та референдумі, або голосувати певним чином.

Особливий інтерес представляє собою склад проступку “підкуп на виборах”, передбачений цією ж статтею, він сформульова-

ний таким чином, що суб'єктом даного злочину є особа, яка має право голосу і допускає, що йому обіцяють або надають подібну вигоду. На нашу думку, дане діяння дещо нагадує провокацію хабара. У ст. 282 КК Швейцарії передбачено склад злочину “Фальсифікація результатів виборів”, під якою законодавець розуміє підробку, внесення змін чи знищення записів у реєстрі для голосування; незаконну участь у виборах або голосуванні, або іншій ініціативі, а також внесення додатків, змін, викреслювання у бюлетенях для голосування або у підписах у цих бюлетенях, а також неправильний підрахунок голосів або неправдиве засвідчення результатів виборів. Ця стаття, на відміну від інших, містить дві частини. Частина друга передбачає кваліфікований склад цього злочину, в якості кваліфікуючої ознаки виступає спеціальний об'єкт – службова особа [8].

Висновки. Проаналізувавши кримінальне законодавство ряду зарубіжних країн, ми дійшли висновку, що у переважній їх більшості зарубіжних країн, законодавством здійснена кримінальна правова охорона виборчих та референдних прав громадян. Можна прослідити наступні спільні ознаки способів порушення виборчих та референдних прав:

А) застосування насильства або погрози застосування такого насильства (Литовська Республіка, Швеція, Болгарія);

Б) підкуп, обман, отримання незаконної винагороди (РФ, Швейцарія та Швеція);

В) порушення таємниці голосування (Литовська Республіка, Латвія, Швейцарія).

Кримінальне законодавство України, присвячене захисту виборчих та референдних прав громадян, у основних своїх елементах узгоджується з кримінальним законодавством зарубіжних країн, однак говорити про їх суспільну тотожність не має підстав, оскільки вони діють у різному політико-правовому середовищі, у їх основі склалися різні соціокультурні та правові традиції. Коло діянь, віднесених до кримінально караного правопорушення виборчих та референдних прав громадян у законодавстві зарубіжних країн, є доволі розгорнуте та численне. Багато в чому це пояснюється сферою кримінально-правового регулювання, яка

безпосереднім чином динамічно розвивається, пов'язана не тільки з існуючою у будь-якій державі системою кримінального, а й виборчого законодавства.

1. Мягков М.О. *Окремі питання кримінальної відповідальності за перешкодження здійсненню виборчого права* / М.О. Мягков. // *Університетські наукові записки № 3 (15)*. – 2005. – С. 257.
2. *Статистика Генеральної Прокуратури України [Електронний ресурс]* // *Генеральна прокуратура України*. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104406&libid=100820.
3. Ясь А.О. *Кримінальна відповідальність за перешкодження громадянам здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі в Україні та окремих державах-учасниках співдружності незалежних держав : порівняльно-правовий аналіз на прикладі Російської Федерації* / А. О. Ясь. // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. – 2013. – С. 95-110.
4. *Уголовный кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_law_10699/.
5. *Уголовный кодекс Латвийской Республики [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424>.
6. *Уголовный кодекс Республики Болгария [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090,100109257,100109267,100109819>.
7. Медіна Л. П. *Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. ст. 157, 158, 159 кк України): дис. канд. юр. наук : 12.00.08* / Медіна Л. П. – *Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН У*, 2004. – 226 с.
8. *Швейцарский Уголовный Кодекс [Електронний ресурс]*. – 1937. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950>

Братівник О.П. Кримінальна відповідальність за перешкодження громадянам здійсненню виборчого та референдного права за законодавством окремих держав Європи та СНД

У статті охарактеризовано правове регулювання охорони й захисту виборчих та референдних прав громадян у зарубіжних країнах. Визначено найбільш спільні ознаки злочинів за порушення виборчих та референдних прав громадян.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, перешкодження здійснення виборчих та референдних прав, підкуп, обман.

Бративник А.П. Уголовная ответственность за препятствование гражданам осуществлению избирательного и референдного права по законодательству отдельных государств Европы и СНГ

В статье охарактеризованы правовое регулирование охраны и защиты избирательных и референдных прав граждан в зарубежных странах. Определены наиболее общие признаки преступлений за нарушение избирательных и референдных прав граждан.

Ключевые слова: уголовная ответственность, препятствование осуществлению избирательных и референдных прав, подкуп, обман.

Brativnyk O.P. Criminal liability for obstructing citizens with voters and referendum rights under the laws of certain countries in Europe and CIS

The article described the legal regulation of protection and protection of election and referendum rights of citizens in foreign countries. The most common signs of crimes for violation of election rights of citizens and reference.

Criminal law of Ukraine dedicated to the protection of election and referendum rights of citizens, in its basic elements is consistent with the criminal law of foreign countries, but to talk about their social identity has no reason, because they operate in different political and legal environment, their base developed different socio-cultural and legal traditions. Circle such actions referred to criminal offenses punishable electoral and referendum rights of citizens under the law of foreign countries is quite detailed and numerous. This is largely explained by the scope of legal regulation, which is directly dynamic, due not only to existing in any State criminal but also the election law.

Keywords: criminal responsibility, obstacle of realization of electoral and reviewer rights, subordination, deception.

Довгаль М.В.

ОСОБИ, ЯКІ ПРЕДСТАВЛЯЮТЬ АВТОРИТЕТ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ЇХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА

УДК 343.35

Державна влада є тією соціальною цінністю, охорона якої має здійснюватися будь-якими засобами, у тому числі й кримінально-правовими. Відтак і особи, які представляють авторитет органів державної влади, їх основні блага (життя, здоров'я, власність) мають забезпечуватися відповідним рівнем захисту. У Кримінальному кодексі України (КК України) кримінально-правова охорона осіб, які представляють авторитет органів державної влади, передбачена у розділі XV Особливої частини «Злочини проти